

**UMUMIY O‘RTA TA’LIM SIFATINI BOSHQARISHDA BAHOLASHNING
INNOVATSION USULLARIDAN FOYDALANISH**

O‘rolova O‘g‘iloy Bahodir qizi

Oriental universiteti magistranti

M.Mirqosimova

Ilmiy rahbar: Turon FA akademigi, prof.

Anotatsiya: *Ushbu maqolada maktabda baholashning innovatsion usullarini joriy etish orqali ta’lim sifatini boshqarish mazmuni, shakl va vositalari yoritilgan; ta’limni tashkil etish va o‘qitish jarayonida PISSA va TIMSS dasturlaridan foydalanish haqida ma’lumotlar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *PIRLS, PISA, TIMSS, TAILS xalqaro baholash dasturi, ta’lim sifati, ta’limni boshqarish, baholashning innovatsion usullari, boshqarish mazmuni, shakl va vositalari.*

Jahonning rivojlangan mamlakatlarida baholashning innovatsion usullari ta’limning barqaror taraqqiyotini ta’minlaydigan asosiy kuch sifatida e’tirof etilgan. Xalqaro tashkilotlar hamda dunyoning rivojlangan mamlakatlari tomonidan 2030-yilgacha belgilangan yangi ta’lim konsepsiyasida “o‘qitish sifatini baholash jarayoni va vositalarini takomillashtirish, erishilgan natijalarni aniqlash imkonini beruvchi mexanizmlarni amaliyotga joriy etish” dolzarb vazifa etib belgilangan [1].

Dunyo miqyosida ta’lim sifatini baholashni takomillashtirish dolzarb muammo hisoblanadi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (Organisation for Economic Cooperation and Development(OECD)) tomonidan PISA (The Programme for International Student Assessment) va Ta’lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi (The International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA)) tomonidan TIMSS (Trends in International mathematics and science study) hamda PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) kabi o‘quvchilarning savodxonligi va uni amaliyotda qo‘llash qobiliyati, ta’lim natijalarining sifati va tengligini taqqoslash, boshqa mamlakatlarda qo‘llaniladigan siyosat va amaliyotlarni o‘rganish orqali ta’lim sohasida samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini beradigan keng qamrovli xalqaro baholash tadqiqotlari olib borilmoqda.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan chuqur iqtisodiy-ijtimoiy islohotlar, rivojlangan demokratik davlat barpo etish talablariga mos ravishda umumiy o‘rta ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, o‘sib kelayotgan yosh avlodni ma’naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko‘tarish, o‘quv-tarbiya jarayoniga ta’limning innovatsion shakllari va metodlarini joriy etish vazifasini qo‘yadi. Qolaversa, O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA xalqaro miqyosda o‘quvchilarni baholash dasturi reytingi bo‘yicha jahonning birinchi 30 ta ilg‘or mamlakati qatoriga kirishiga erishish vazifasi qo‘yilgan [3; 1-b].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi “2022 – 2026 yillarda xalq ta’limini rivojlantirish bo‘yicha milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-134-son

Farmonida ham bir nechta asosiy vazifalar belgilangan bo‘lib, bunda ilg‘or maktab direktori va namunali o‘qituvchi mezonlarini ishlab chiqish hamda ular asosida rahbar va pedagog kadrlar faoliyatini baholab borish, umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, mazkur yo‘nalishda uzluksiz monitoring, baholash va prognozlash mexanizmlarini yo‘lga qo‘yishga alohida e‘tibor qaratilgan [5; 1-2-b.].

Yuqoridagi yo‘nalishlar bo‘yicha ishlarni amalga oshirish uchun, eng avvalo, umumiy o‘rta ta‘lim tizimida (UO‘TT) samarali boshqaruvni yo‘lga qo‘yish, ta‘lim sifatini boshqarishda innovatsiyalarni qo‘llash zarur hisoblanadi. Asosiy maqsadlardan biri dunyo miqyosida raqobatbardosh ta‘lim tizimini yaratish va o‘quvchilarimizning sifatli ta‘lim olishlariga erishish.

Ta‘lim — ta‘lim oluvchilarga chuqur nazariy bilim, malakalar va amaliy ko‘nikmalar berishga, shuningdek, ularning umumta‘lim va kasbiy bilim, malaka hamda ko‘nikmalarini shakllantirishga, qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayon; [2; 1-b]

Bugungi kunda bizga nafaqat ta‘lim faoliyatini boshqarishni, balki ta‘lim faoliyati sifatini ham aniq aks ettiradigan boshqaruv modeli kerak. Davlat va jamiyatning standartlarda ifodalangan talablari mavjud. Shu munosabat bilan oldimizda ta‘lim standartlariga muvofiq ta‘lim natijalari to‘g‘risida obyektiv axborot olish tizimini yaratish (shu jumladan, mezonlar, tartiblar va baholash texnologiyalari majmuini belgilash, pedagogik monitoringni tashkil etish va undan ajralmas vosita sifatida foydalanish) vazifasi qo‘yilgan.

Bu yo‘lda ko‘p ishlar qilinmoqda, davlat ta‘lim standartlari ijtimoiy zaruriy standart/talablar sifatida takomillashtirilmoqda, turli darajadagi ta‘lim sifati mezonlari va ko‘rsatkichlari ishlab chiqilmoqda, tegishli tashkilotlar va tadqiqotchilar tomonidan ta‘lim muassasalarida pedagogik monitoringni tashkil etish bo‘yicha tajribalar o‘rganilmoqda.

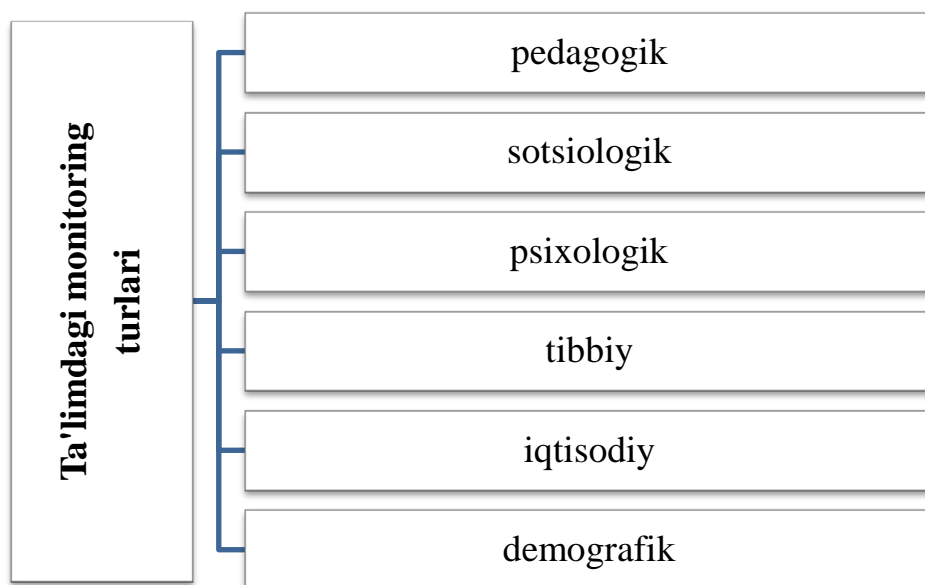
Monitoring maqsadi: ta‘lim muassasasi faoliyati sohasida sodir bo‘layotgan barcha o‘zgarishlarni o‘z vaqtida va tezkor aniqlash.

Ushbu ta‘rifning uchta asosiy jihati mavjud.

1. Bu ma‘lumotlarni yig‘ish, qayta ishlash, saqlash va tarqatish tizimi.
2. Ta‘lim jarayonini boshqarishni axborot bilan ta‘minlash uchun mo‘ljallangan tizim.
3. Monitoring ma‘lumotlari istalgan vaqtda kuzatuv obyektining holati to‘g‘risida oqilona xulosalar chiqarish va uning rivojlanishini bashorat qilish imkonini beruvchi mexanizm.

Monitoring davomida to‘plangan ma‘lumotlar o‘qituvchi yoki rahbarga tegishli ta‘lim yoki boshqaruv modelini tanlash uchun zarur va yetarli ma‘lumotlarni taqdim etadi.

Ta‘lim jarayonida maqsaddan kelib chiqqan holatda quyidagi monitoring turlaridan foydalaniladi (1.6-rasmga qarang):

1.6-rasm. Monitoring turlari

Ta'limda monitoring tizimi. Monitoringni shartli ravishda bir necha guruhga bo'lish mumkin:

1. Ta'lim boshqaruvi bo'yicha axborotlar tizimini (me'yoriy baza) yaratish (qonun, nizom, tavsiya) monitoringi.

2. O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalari o'sishini kuzatuvchi monitoring. Bunda sinflar bo'yicha qiyosiy tahlil natijalari boshqaruvni muvofiqlashtirish, o'zgartirish, rivojlantirish, taktikani belgilashga yordam beradi. Asosan bunday tahlillar rahbarlarga boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilish uchun zarur.

3. Kirish-chiqish modeliga asoslangan monitoring. Bunda o'quvchining maktabga birinchi bor kelganidagi ijtimoiy ahvolidan tortib, bitirishgacha bo'lgan standart me'yorlarini o'zlashtirish darajasini aniqlovchi monitoring qo'llaniladi.

4. Ta'lim tashkilotida qo'llanilayotgan texnologiyalar samaradorligini, ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi faktorlarni, o'qituvchi malakasining darajasini ko'rsatuvchi, aniqlovchi monitoring [4].

Ta'lim menejmentida ayniqsa, 1-, 2- va 3-guruh monitoringlar ko'proq qo'llaniladi.

Monitoring maktabga nima beradi? Monitoring nima uchun o'quv faoliyatiga olib kiritilishi kerak? Uni nimadan boshlash kerak? Boshqaruv faoliyatida bunday savollar paydo bo'lishi tabiiy holdir. Monitoring maktab rahbariyati, o'qituvchilar, ota-onalar, mahalla orasida axborot almashinuvi orqali ta'lim sifatini oshirish, ta'limda ishtirok etuvchilar mas'uliyatini oshirishga olib keladi. Agar monitoring shaklan va mazmunan o'zlashtirilib, ta'limga tatbiq etilsa, ta'limda ishtirok etuvchi har bir shaxsni ishga yangicha munosabatda bo'lishga, yangicha yondashishga, izlanish, tashabbus ko'rsatishga odatlantiradi. Yangicha yondashuv, qarash yaxshi natijalar bera boshlaydi. Ta'limning ichki boshqaruvida samarali uslublar qo'llanishiga olib keladi.

Demak, xulosa qilib aytadigan bo'lsak, monitoring ta'lim jarayonida:

- o'zini oqlamagan, samarasiz o'qitish va boshqaruv uslublaridan, o'qituvchi, o'quvchilar faoliyatini o'rganishda ilmiy asosga ega bo'lmagan,

uslubiy, diagnostik, tasodifiy sinovlar, nazariy asosga ega bo‘lmagan ishlarni qo‘llashdan voz kechish;

- direktor, direktor o‘rinbosari, o‘qituvchi va boshqa xodimlar faoliyatini to‘g‘ri yo‘naltirishni ta‘minlash;

- o‘quvchi faoliyatini nazorat etuvchi, ota-onalar, jamoatchilik fikrini o‘rganuvchi me‘yoriy hujjatlar bazasini yaratadi va tartibga tushiradi;

- har bir maktabning ichki nazoratini amalga oshirish loyihasi/dasturi, nizomini qayta ishlab chiqish, boshqaruvning keyingi qadamlarini belgilash imkonini yaratish;

- ta‘lim sifatini boshqarishning jarayoni, shakli, mazmuni, uslublarini yanada takomillashtirib borishda yaxshi samara beradi.

Monitoringning asosiy maqsadlaridan biri zamonaviy boshqaruvni yo‘lga qo‘yishdir. Shunday qilib, ta‘lim jarayoniga ilmiy asoslangan monitoringni tatbiq etish ta‘lim-tarbiyaviy ishlarning shakli, mazmunini yangi bosqichga olib chiqish imkonini yaratadi [5; 3-4-b.].

Bilimlarni tekshirish va baholash muayyan didaktik talablarga javob berishi kerak. Tekshirish va nazorat qilish tizimli doimiy tarzda bo‘lishi shart. Bu talabga rioya etilmasa, ta‘lim oluvchilarning o‘qishga bo‘lgan munosabati yomonlashadi, bilimlarning sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Umuman olganda, maktab ta‘limida sifatni baholash tizimini doimiy takomillashtirib borish dolzarb vazifadir. Bunda fanlar xususiyati, o‘quvchilarning va o‘qituvchilarning psixologik-pedagogik xususiyatlarini hisobga olish, ayniqsa, muhim deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Incheon declaration/ Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (Word Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republic of Korea), 12 p.

2. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ – 637 – son.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni.

4. Gorb V.G. Pedagogicheskiy monitoring obrazovatel'nogo protsessa kak faktor povыsheniya yego urovnya i rezultatov // Standarty i monitoring v obrazovanii. 2000. – № 5.

5. Jaap Scheerens, Cees A.W. Glas, Sally M. Thomas, Dr. Sally Thomas. Educational Evaluation, Assessment, and Monitoring: A Systemic Approach. –London and New York, 2007.

6. Abdullayev F.R., Pardayeva M.D. O‘quvchilarning o‘quv faoliyati natijalarini baholash bo‘yicha yo‘riqnoma – uslubiy qo‘llanma // Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi huzuridagi Respublika ta‘lim markazi. – Toshkent, 2021.